[Э] авазы һәм Э э хәрефе

Э авазы белән танышабыз: тыңлыйбыз, таныйбыз, дөрес укыйбыз һәм язабыз.

Э хәрефе нигә кирәк?

Э хәрефе таныш сүзләрдә еш очрый: энем, эш, эре, эз, элек. Аны белү укуны җиңеләйтә, авазны дөрес ишетергә һәм язуда бутамаска өйрәтә.

[Э] авазының төп билгеләре

[Э] — сузык аваз. Ул кыска һәм ачык яңгырый, җырлаган кебек сузып әйтелми, шуңа аны ишетеп тану җиңел.

Бу авазны әйткәндә авыз киңрәк ачыла, ә тел алдарак тора. Шул сәбәпле [э] тавышы чиста һәм аермачык ишетелә.

Сүз башында да, сүз эчендә дә [э] ачык яңгырый. Башлангыч сыйныфта аны дөрес табу укуны да, язманы да төгәлрәк итә.

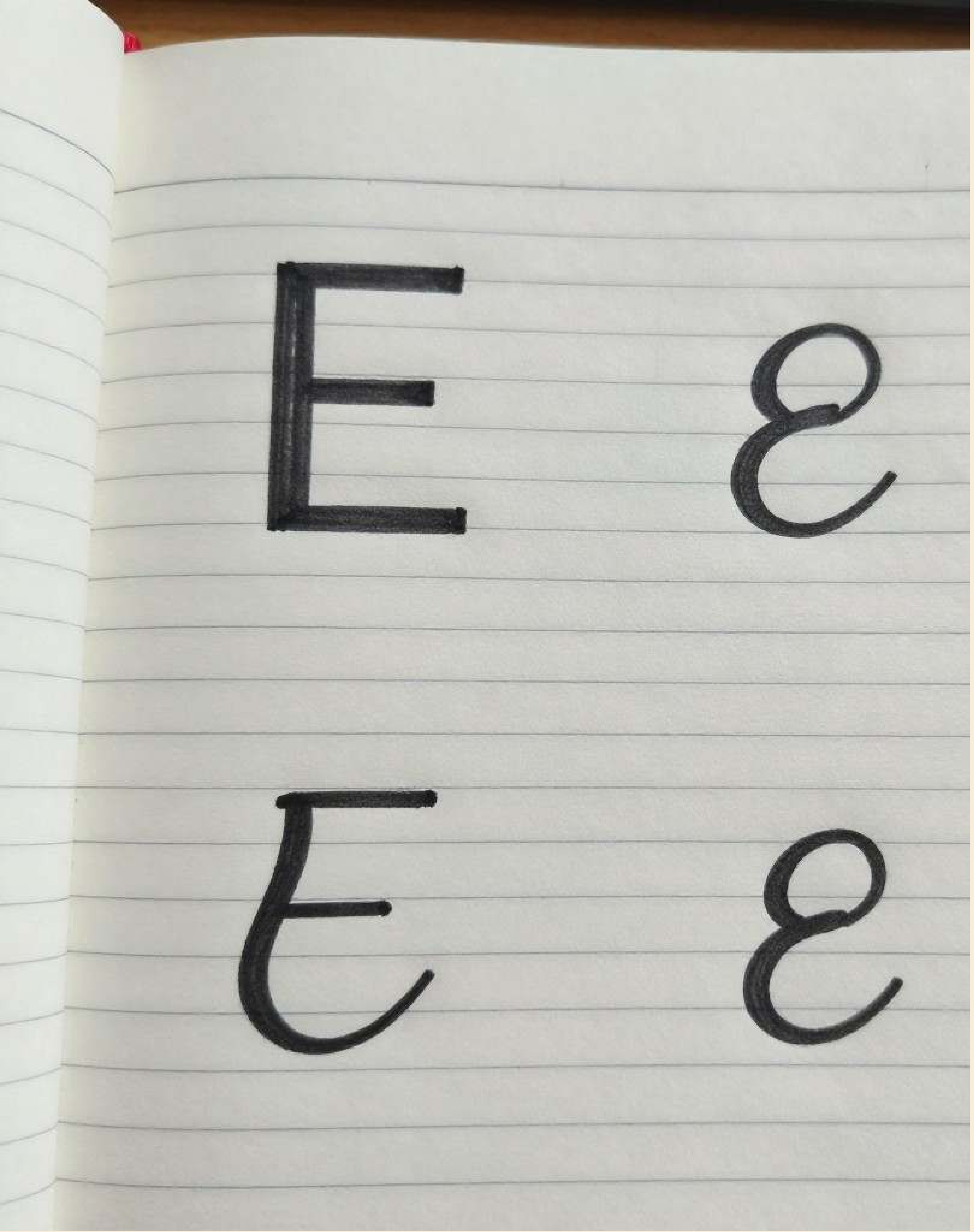

Э э хәрефенең язылышы

Баш һәм юл хәрефе

Басма һәм язма Э э хәрефләре бер үк авазны белдерә, ләкин язылышта аерма бар. Баш хәреф зуррак, юл хәрефе кечерәк була, икесе дә җиңел танылсын өчен гади формада языла.

Дәфтәр юлында урнашу

Хәреф дәфтәр юлларында төгәл урнашырга тиеш. Дөрес биеклек һәм сызыкларның чиста булуы язманы матур итә, ә укучыга Э э хәрефен тизрәк күрергә ярдәм итә.

1

хәреф бер генә авазны — [э] авазын яза.

Башлангыч сыйныф татар теле кагыйдәсе

Бу кагыйдә сүзне дөрес уку өчен бик мөһим: Э күрсәң, аны [э] дип укыйсың, буталчык кимергә тиеш.

Сүз башында [э] авазы

Эш

Бу сүзнең беренче авазы — [э]. Баштагы авазны тыңлап табу җиңел, шуңа Э хәрефе шунда ук күзгә чагыла.

Эз

Сүз башында [э] ачык ишетелә. Укучы беренче авазны аерып әйтсә, сүзне хатасыз укырга да, язарга да җиңелрәк була.

Энем

Монда да сүз [э] авазы белән башлана. Кыска һәм таныш сүз балага хәрефне истә калдырырга ярдәм итә.

Эре

Сүзнең башында яңгыраган [э] хәреф белән төгәл бәйләнә. Мондый мисаллар укучыны тизрәк өйрәтә һәм күңелсезләндерми.

Элек

Әгәр баштагы авазны тыңлыйсың икән, Э хәрефен җиңел табасың. Бу күнекмә сүзне әкренләп түгел, аңлап укуга өйрәтә.

Сүз уртасында [э] авазы

Сүзне әкрен әйтеп карыйбыз һәм уртадагы авазны тыңлыйбыз. Кайчак ул көчсезрәк яңгырый, ләкин барыбер аерылып ишетелә.

Башта ишетү

Аннары хәрефне табу

Иҗек эчендә [э] ишетелсә, язуда Э хәрефе эзләнә. Укучы сүз уртасында да хәрефне танырга өйрәнә.

Дөрес уку

Хәрефне тапкач, сүзне яңадан укыйбыз. Шулай итеп, сүз башы белән уртасын бутамыйча, төгәл уку күнекмәсе ныгытыла.

Э белән башланган таныш сүзләр

Эш коралы

Эш сүзен укыганда бала гадәттә кул белән бәйле нәрсәне күз алдына китерә. Рәсемдә кыстыргыч, каләм яки дәфтәр була ала. Мондый таныш предмет сүзне тиз истә калдыра, ә Э хәрефе шунда ук хәтердә кала.

Эз һәм эзләү

Эз сүзендә табу, карау, күзәтү кебек хәрәкәт сизелә. Рәсемдә җирдә калган эз яки хайван эзе күрсәтелсә, сүзнең мәгънәсе тагын да ачыграк була. Бу хәрефне уку белән бәйләп өйрәнүне җиңеләйтә.

Энем һәм эремчек

Энем сүзе балага якын яңгырый, ә эремчек — көндәлек тормыштан таныш ризык. Рәсемнәрдә энә, кечкенә егет яки табактагы эремчек күрсәтергә мөмкин. Шундый мисаллар Э хәрефен күңелдә нык калдыра.

Э хәрефен тану тәртибе

Сүзне укыганда эзлекле эшләү: тыңлау → тикшерү → табу → кабат уку.

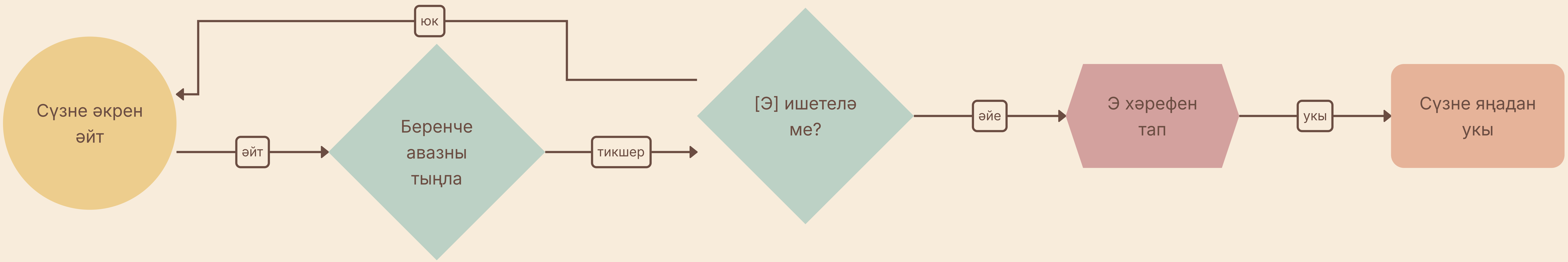

Э һәм Е хәрефләре белән буталулар

Э хәрефе ачык [э] авазын белдерә. Шуңа күрә сүзне тыңлаганда тавышның ничек яңгыравына игътибар итү бик ярдәм итә.

01

02

Е хәрефе башкача әйтелә, шуңа аны Э белән буташтырырга ярамый. Хәрефне генә түгел, авазны да чагыштырып карау кирәк.

Әгәр сүз башында яки уртасында [э] ачык ишетелсә, гадәттә Э языла. Бу кагыйдә язуда ялгышларны киметә.

03

04

Иң яхшы ысул — сүзне әкрен уку, авазны тыңлау һәм хәрефне күз белән тикшерү. Күз дә, колак та бергә эшләгәндә эш җиңеләя.

Кыска сүзләрдә Э э

01

Кыска сүзләрне уку җиңелрәк: эй, эйдә, элек кебек сүзләрдә [э] авазы башта ук ишетелә, шуңа Э хәрефе тиз таныла.

02

Мондый сүзләр балаларга күңелле тоела, чөнки алар кыска, ачык һәм тиз истә кала. Кабатлау вакытында сүзләрне шаян тавыш белән дә әйтеп була.

03

Кыска мисалларны еш кабатлау [э] авазын ишетеп тануны ныгыта. Укучы хәрефне күрү белән үк дөрес авазны искә төшерә башлый.

Дөрес әйтелеш үрнәкләре

Эз, эш, энем, эре сүзләрендә [э] авазы кыска һәм ачык яңгырый. Әйткәндә авыз бераз киңрәк ачыла, тел алдарак тора, ә тавыш чиста ишетелә.

Бу сүзләрне тыныч һәм төгәл итеп кабатлау балаларга дөрес әйтелешне тоярга ярдәм итә. Рәсемдәге күрсәтмә авыз хәрәкәтен күз белән дә истә калдыра.

Иҗекләргә бүлү

Энем — э-нем

Сүзне ике өлешкә бүлү аны ачыграк укырга ярдәм итә. Иҗекләрне аерганда укучы һәр өлештәге авазны яхшырак ишетә һәм буталмый.

Эше — э-ше

Иҗекләрне кычкырып уку темпны тотрыклы итә. Кыска сүзләр белән шундый күнегүләр [э] авазын тануны һәм дөрес әйтүне ныгыта.

Эзе — э-зе

Сүзне өлешләп уку укучыны ашыктырмый. Иҗекләргә бүлү кыска сүзләрне хәтердә калдыруны җиңеләйтә һәм язуда да ярдәм итә.

Дәрестә кулланылган сүзләр җыелмасы

01

Башта — таныш сүзләр

Эш, эре, энем сүзләре дәрескә керештә кулланыла. Алар укучыга [э] авазын тиз ишетергә һәм Э хәрефен күреп танырга ярдәм итә.

02

Аннары — көндәлек мисаллар

Эз һәм элек сүзләре аша бала таныш сөйләмгә якын сүзләр белән эшли. Бу сүзләрнең мәгънәсе җиңел аңлашыла, шуңа игътибар авазга күчә.

03

Киңәйтү — предмет белән бәйләү

Эремчек кебек сүзләр предмет белән бәйләнеп искә төшә. Рәсем ярдәмендә хәрефне оныту кими, ә сүзне кабатлау күңеллерәк була.

04

Нәтиҗә — кабатлау һәм ныгыту

Шул ук сүзләрне яңадан куллану белемне ныгыта. Укучы [э] авазын тизрәк таный, ә Э хәрефен язуда ышанычлырак куллана башлый.

Предметлар һәм рәсемнәр белән бәйләнеш

Энә рәсеме хәтердә кала

Кечкенә энә сурәте Э хәрефе белән бергә күрсәтелсә, бала сүзне дә, хәрефне дә тиз истә тота. Рәсемнең нечкә сызыгы һәм кыска сүз бәйләнеше игътибарны җәлеп итә, ә авазны искә төшерү җиңеләя.

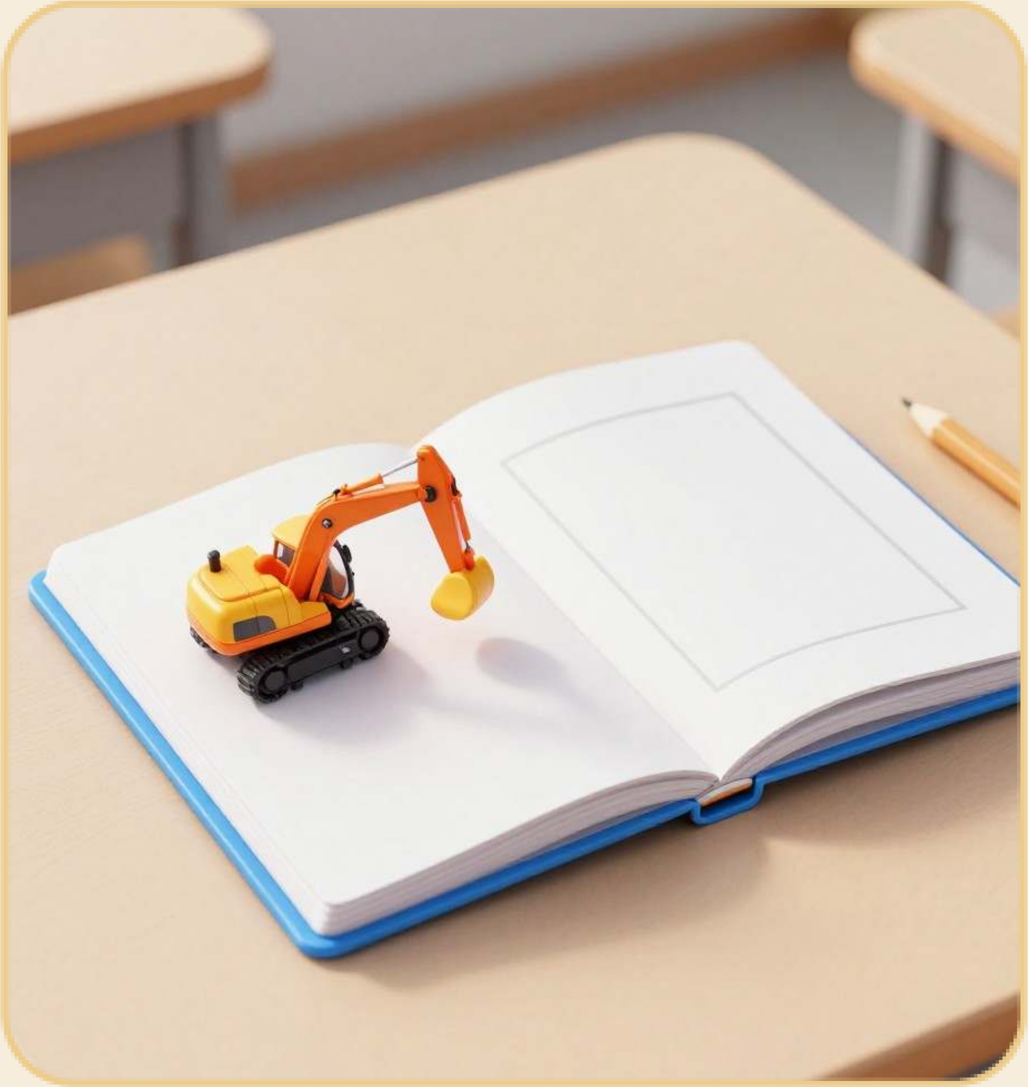

Эш дәфтәре — уку өчен таныш күренеш

Дәфтәр образы балага бик якын, шуңа күрә эш сүзе белән бәйләү уңайлы. Сүзне рәсем белән бергә күргәндә, [э] авазы табигый рәвештә ишетелә һәм Э хәрефе истә кала.

Эремчек һәм эз — күзгә күренгән мисаллар

Эремчек яки эз рәсеме кебек гади образлар дәресне кызыклы итә. Укучы сурәтне сүз белән тоташтыра, шуның аркасында Э хәрефен тану һәм дөрес уку тизрәк формалаша.

1

хәреф Э бер генә авазны, [э] авазын, белдерә.

Тема буенча кагыйдә

Башта авазны тыңла, аннары хәрефне таный бел. Шушы кыска кагыйдә укуны да, язуны да җиңеләйтә.

Хатасыз язу өчен адымнар

Адымнар кыска сүзләр белән эшләгәндә [ә] авазын ишетүдән башлап, язылган сүзне тикшерүгә кадәр эзлекле юл күрсәтә.

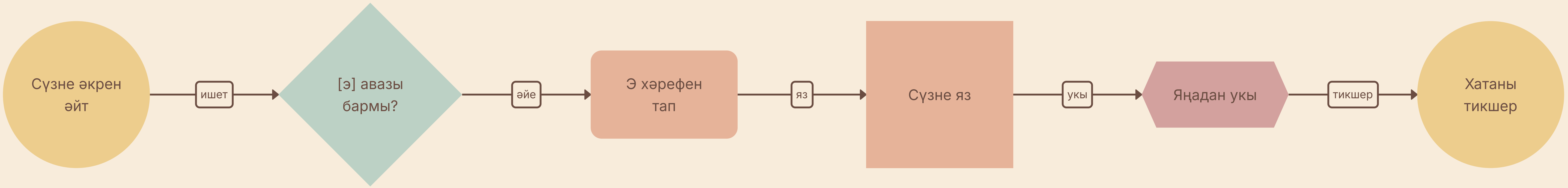

Күнегүләрдә нәрсә тикшерелә

1

Беренче чиратта укучы Э э хәрефен танып, аны [э] авазы белән дөрес бәйли беләме — шуны карыйлар. Күз белән тану һәм колак белән ишетү бергә эшли.

2

Аннары сүз башында һәм сүз уртасында Э хәрефен аеру күнекмәсе тикшерелә. Бу балага авазның кайда ишетелүен игътибар белән тыңларга өйрәтә.

3

Өченче өлештә Е белән бутамыйча язу мөһим. Хәрефнең формасын хәтерләү һәм сүзне яңадан уку хаталарны киметә.

4

Биремнәр гадәттә кыска сүзләргә һәм таныш предметларга нигезләнә. Шуңа күрә алар куркытмый, ә кызыксыну уята һәм ышаныч өсти.

Истә калдыру өчен иң мөһимнәр

Э авазын тыңлау

[Э] — ачык яңгырашлы сузык аваз. Ул кыска һәм чиста ишетелә, шуңа күрә аны тыңлап тану җиңелрәк. Балалар бу авазны сүз башында да, сүз эчендә дә аера.

Хәрефне һәм сүзне бергә истә тоту

Эш, эз, энем, эре сүзләре Э хәрефен искә төшерә. Рәсем һәм сүз бергә булганда, бала авазны, хәрефне һәм мисалларны бер бөтен итеп хәтерли.

Йомгак: Э хәрефе безгә нәрсә өйрәтә

Э хәрефе [э] авазын язарга өйрәтә, ә авазны тыңлау һәм хәрефне тану дөрес укуга алып бара. Кыска сүзләр, рәсемнәр һәм кабатлау бу күнекмәне ныгыталар.